

ADRIAN PORUCIUC, *Prehistoric Roots of Romanian and Southeast European Traditions, Volume I*, Ilustrații Aneta Corciova, editori Joan Marler, Miriam Robbins Dexter, Institute of Archaeomythology, Sebastopol, 2010, 173 pagini.

Volumul de față reprezintă o necesară reluare a problematicii arheomitologiei, în sensul definiției date de Maria Gimbutas, mai ales astăzi când unii autori de limbă engleză, în necunoștință de cauză, caută să minimalizeze importanța religiilor preistorice și a elementelor transmise peste milenii în creațiile populare. Lucrarea este editată sub egida Institutului de Arheomythology din Sebastopol, S.U.A., al cărui membru este și profesorul Adrian Poruciuc.

Editorii volumului sunt Joan Marler (președinte și director executiv, inițiatorul mai multor acțiuni culturale desfășurate în spațiul sud-est european) și Miriam Robbins Dexter (editor executiv al menționatului institut), profesor de limbi clasice la Universitatea California din Los Angeles. Volumul de față precede alte câteva publicații ale Institutului de Arheomitologie, ce reunesc studiile prezentate cu ocazia unor simpozioane internaționale (*Signs of Civilization: Exhibition Catalogue*, Novi Sad, 2004; *The Danube Script: Neo-Eneolithic Writing in Southeastern Europe. Exhibition catalogue*, Sibiu, 2008; *Signs of Civilization: Neolithic Symbol System of Southeast Europe*, Sebastopol, 2009, ce reprezintă culegerea de studii prezentate în 2004 la Novi Sad; *The Danube script in the light of Turdaș and Tărtăria discoveries. Exhibition catalogue*, Editura Mega, Cluj-Napoca 2009), apreciate de specialiști, la care se adaugă din 2005 și *Journal of Archaeomythology* on line.

Prehistoric Roots of Romanian and Southeast European Traditions, Volume I, reprezintă primul volum de autor publicat de Institutul de Arheomitologie, datorat profesorului Dr. Adrian Poruciuc, personalitate cunoscută în domeniul filologiei comparate și a lingvisticii indoeuropene. Aplecarea sa spre aceste domenii este probabil și rezultatul bursei Fulbright, timp când a activat pe lângă Catedra „Mircea Eliade” de la Universitatea din Chicago. Fără să amintim întreaga paletă de preocupări a domnului Adrian Poruciuc, amintim că în ultimii ani a ținut prelegeri interdisciplinare pe teme de antropologie culturală (multiculturalism în spațiul sud-est european), și tot domniei sale i se datorează și înființarea la Universitatea „Al. I. Cuza”, a Centrului de Studii Indoeuropene și Balcanice.

Revenind la volum, menționăm că acesta conține o prefață, o introducere, șapte capitole, urmate de un epilog, note, referințe bibliografice și un index.

Prefața este semnată de una din editoare, prof. dr. Miriam Robbins Dexter, personalitate a vieții universitare din California, care arată noutatea și valoarea volumului prin analizarea colindelor, populate de personaje necunoscute în alte culturi europene, ce trădează un fond mitic-religios puternic, anterior mișcărilor populațiilor indo-europene, asimilat parțial de acestea și retransmis ulterior. Traducerea, analiza lingvistică (implicând

evidențe lingvistice bune pentru numele și mitologia pre-indoeuropeană), înțelegerea culturală și sugerarea implicațiilor culturale ale colindelor, fac ca volumul de față să reprezinte un tezaur atât pentru lingviști cât și pentru cei interesați de istoria culturii și nu numai.

În realizarea volumului de față, autorul a abordat câteva subiecte legate între ele care dovedesc un păinjenis de elemente preistorice, ce au fost transmise peste milenii, alcătuind dovezi clare pentru fondul ancestral și direcțiile relațiilor dintre comunitățile din spațiul balcanic cu zone îndepărtate, surprinse sau presupuse de arheologi și istorici. Analiza sa comportă referințe la spații largi, folosind cu competență instrumente lingvistice, de natură istorico-culturală și etnologică, ceea ce dă lucrării o valoare deosebită și îi conferă rolul binemeritat de continuator al drumurilor deschise de cei ce au studiat aspectele arheomitologice.

În *Introducere* autorul arată motivele care l-au atras spre o astfel de investigație interdisciplinară. Pe de o parte păstrarea caracterului rural al societății din nordul Peninsulei Balcanice, ce a conservat elemente ritual-mitice foarte vechi (neolitice și paleolitice chiar), ce constituie un adevărat tezaur și care exprimă forța acestui gen de cultură populară, iar pe de altă parte aprofundarea lecturilor unor înaintași în domeniu, Maria Gimbutas, Mircea Eliade sau M. P. Nilsson, care i-au sugerat lărgirea ariei de investigare.

Materialul analizat interdisciplinar, lingvistic, istoric, cultural, dar și prin prisma definiției arheomitologiei dată de M. Gimbutas, l-a condus la concluzii asemănătoare cu cele ale lui M. P. Nilsson, că modelele arhaice ritual-culturale preced mitologiile, teogoniile și teologiile și că trebuie insistat pe nucleul original care a determinat mitul și religia.

Primul capitol (*The Romanian dolf 'Sea -monster' in Connection with a Greek Lexical Family and with Early Signs of Eurasian Religion*) reprezintă o analiză pe mai multe planuri a termenului *dolf* (*dulf*, *dorf*) ce apare în mai multe colinde românești legate de Crăciun și Anul Nou, animalul având uneori legături cu lumea de dincolo sau cu cea acvatică, marină. Analiza lingvistică, respectiv etimologică sugerează legături cu lexicul grecesc (*delphax*, porc tânăr capabil de reproducere; *dolphin*, *delphis* are și înțeles de uter, divinitatea Apollo Delphinios) ce ar sugera ideea de dolofan, durdului, gras, dar și cu unele reprezentări mai vechi preistorice legate de regenerare (interpretate de M. Gimbutas), printre care uterul, peștele (Lepenski Vir), bucraniile, broasca. Ideea este reluată mai târziu în istoriile creștine (Sf. Gheorghe omorând balaurul, sau în cele populare, povestea lui Prâslea cel voinic și merele de aur) sau în unele colinde bulgărești în

care Sf. Gheorghe omoară un pește și nu un dragon-balaur. Autorul consideră că dolful care mănâncă mărul din colindele românești indică tradiții mult mai vechi paleolitice și mesolitice legate de sud-estul Europei, prin cultul bolovanilor preistorici. Aici analiza etimologică a cuvântului *bolf*, *bolovan*, *bulvan* (idol la slavi și baltici), este împletită cu cea arheologico-istorică a reprezentărilor sculptate în piatră, tradiție legată de paleoliticul eurosiberian, ilustrată ulterior în complexul de la Lepenski Vir, menhirii și stelele din Europa vestică sau de stelele gravate ale indoeuropenilor (cultura Yamnaja). La acestea am adăuga noi și stelele magnifice din PPN de la Nevali Çori, Anatolia. În final autorul consideră că termenii analizați din diferite limbi (greacă, baltică, slavă, română) ce se referă la forme rotunde (cu implicații magice) au origini comune mai vechi decât fenomenul indo-european.

Cel de al doilea capitol (*Marea și motivul potopului în folclorul românesc*) debutează cu motivul proto-Europei ilustrat în spațiul sud-est european de dovezi atât arheologice, cât și folclorice. Autorul are în vedere reprezentările de la Căscioarele sau de pe unele plăci de la Micene, ce reprezintă un personaj feminin șezând pe spatele unui taur. Tema este prezentă în unele colinde românești unde regăsim referiri la fecioară și la taur, alături de elemente simbolice vegetale și funerare, care după Adrian Poruciu atestă vechimea unora și posibilitatea de a fi legate cu realități preistorice. Unele colinde se referă la păstor și la mare, ceea ce îl face pe autor să-și pună întrebări asupra localizării spațiului, să revizuiască evenimente trecute, ce au marcat istoria. Cel mai bun exemplu îl oferă erupția de pe insula Therra, ce a determinat și încheierea civilizației minoice, între cele două spații geografice existând câteva elemente comune (tradiții matriliare, dendrolatrie, simbolismul berbecului, sacrificiul taurului, pastoralismul transhumant). Sunt analizate diferite opinii privind originea mitului potopului, cele din spațiul românesc reflectând după autor o sursă anterioară variantelor sumero-akadiene. Motivul mării în colindele românești are după A. Poruciu unele particularități ce ar putea fi legate de cutremur, ce ar indica poate relații dintre populațiile din zona Balcanică și Anatolia, când s-a prăbușit podul natural dintre ele. În această perspectivă, motivul potopului marin transmis oral în cântecele rituale are un substrat magic, preistoric, ce poate da dimensiunea legăturilor existente între comunități. Perpetuarea acestor cântece, asigurată de continuitatea sud-estului european, nu are un fond lingvistic, ci mai mult unul demic și cultural.

Cel de al treilea capitol (*The shape of Sacredness from Prehistoric Temples to Neo-Byzantine Churches*) conține analiza continuității dintre corpul templelor neolitice, calcolitice și planul treflat al bisericilor neo-bizantine, reluând câteva din preocupările mai vechi ale autorului.

Pornind de la observația că unele temple preistorice și morminte colective (Malta, Irlanda) au forma Marii Mame (conform Mariei Gimbutas) și de la aceea a reutilizării în același scop a aceluiași spațiu sacru (Delfi, primul templu legat de Mama Pământ: M. Eliade, Pausanias), autorul încearcă să stabilească o legătură

între design-ul lobular al monumentelor malteze-engleze și planul treflat al bisericilor neo-bizantine. Investigația sa începe cu analiza peșterilor (loc de adăpost și protecție sacră), continuă cu sanctuarele de la Lepenski Vir și cele din mileniul V B.C. de la West Kent, cu mormintele megalitice din vestul Europei, sugerând simplificarea planurilor construcțiilor sacre, prin reprezentarea orizontală a unei părți din trupul zeiței (picioare-lobi) și arătând că planul cruciform al edificiilor creștine au doar o relație indirectă cu mormintele trilobulare și templele. Aceasta este ilustrată de adăugarea unui spațiu de îngropăciune, care poate deveni și loc de pelerinaj. Conform autorului, bisericile cruciforme apar în secolul V e.n. în Armenia, iar cele trilobate o dată cu renașterea bizantină (secolele XIII–XIV), ajungând în România probabil prin intermediul Macedoniei și Serbiei. Cele trilobate marchează revenirea la spațiile rotund/ovale sacre în spațiul balcanic după circa un mileniu (templul de la Eleusis, de formă ovală, celebra pereche feminină, Demetr și Persephona (mamă și fiică)).

Casele din Evul Mediu timpuriu din Anglia, cu lobi, pot fi legate de așsidele construcțiilor preistorice și chiar de mormintele megalite din zonă, în timp ce în sud-estul Europei sunt caracteristice cele rectangulare.

Sunt unele descoperiri ca cea de la Littlecote ce atestă o dată în plus preluarea unor elemente anterioare în creștinism. Autorul reamintește sanctuarul de aici unde un mosaic îl redă pe Orpheu cântând la harfă, înconjurat de patru femei (hora sau cele patru anotimpuri) ce călăreau câte un animal diferit, ocazie cu care face legături cu reprezentări mai vechi legate de horă, cor, spațiul de la Eleusis desemnat pentru dans (*kallikhoros*), de includerea acesteia în ritualul creștin al căsătoriei (Isaia dănuiește), toate unite de ideea timpului ciclic, sau mitul întoarcerii eterne la M. Eliade. Câteva exemple referitoare la forma trilobată a unor biserici creștine românești, cu intrare centrală, cu intrări laterale, uneori pe dreapta, marchează drumul spre rai/paradis, autorul arătând că aici Maica Domnului înlocuiește zâna bătrână din unele colinde și bocete, referindu-se și la simbolistica luminii, asociată în creștinism lui Isus Hristos, ce reflectă rădăcini preistorice.

În cel de al patrulea capitol (*Demeter as 'Earth Mother' and Dionysos as 'Earth Bridegroom'*) autorul face o analiză lingvistică pertinentă, aducând diferite argumente prin care demonstrează că Demetra provine de la *Ge-meter* sau Mama Pământ. Legate de același înțeles sunt și alte teonime, Damater, Domater, Daeira, ca și alte particule din albaneză (*dle*), ce provin din grecescul *ga*, *ge* (cele mai vechi fiind formele cu *g*).

Pentru a demonstra vechimea teonimului Dionysos, autorul analizează din nou termenul de zână, zane în albaneză, giana în Sardinia, în preistorie predecesorul personajului fiind partenerul/perechea/fratele Marii Zeițe, ca în statuia de la Haçilar, zeița cu șarpele de la Sabatinovka (simbol phalic) sau ca în reprezentarea de pe pythos-ul de la Scănetia aș adăuga eu. Analiza lingvistică îl conduce pe autor la concluzia că numele provine de fapt de la *Deo(n)musos* ce presupune un nume anterior, mai timpuriu, *Geon-musos* și el nu trebuie privit ca fiul lui Zeus. După el Demetra este continuatoarea Mamei Pământ, iar Dionysos este mirele pământului.

Un alt aspect ridicat de colindele românești, este menționarea leilor (cap. V. *Thracian Lions and Romanian Lion-Carols*), ce reflectă o legătură cu fondul tragic. Termenul leu (legat de idiomuri vorbite de mediteranoizii din Orientul Apropiat ce au introdus agricultura), prezența leilor, evoluția simbolismului leului privită arheologic, istoric și etnologic ridică o serie de probleme ce au fost abordate de autor sub toate aceste aspecte. Prezența acestor animale este asociată uneori reprezentărilor sacre și eroice. Autorul a avut în vedere Marea Zeiță pe tronul flancat de lei, leii sculptați pe poarta de la Micene, scena de vânatoare de la Vergina, sau o reprezentare pictată de pe vasul de la Phylakopi (1500 B.C.), care după părerea sa redă o imagine de leu foarte stilizată. Stilizări și poate înlocuiri ale leului cu câinele (paznicul zeiței) sunt sugerate după părerea autorului și de unele picturi de pe vasele cucuteniene, unde sunt redată canine cu trei ghiare. Reprezentările pe metal ale leului sunt legate de incursiunile indo-europenilor, fiind ilustrate de materialele din tezaurul de la Rogozen. Analiza este completată cu aspecte mitice ilustrate de *jocul leului* (legat de Crăciun și Anul Nou), de diferite cântece de nuntă în care este menționat *junele, mirele*. Ultimele prezintă după autor similitudini cu povestiri celebre, ca cea a lui Samson, Herakles, ce reflectă un substrat mitic, din Semiluna Fertilă (Orientul Apropiat).

Sunt prezentate mai multe variante de colinde (A–C) ce conțin mai multe relatări despre leu, autorul analizând diferite elemente care îi permit clasificarea lor cronologică și relaționarea cu anumite spații și influențe. El consideră că personajele zoomorfe din colindele românești, *leul, dolful* (monstrul marin) și *zgriptorul* reprezintă vechi tendințe arhaice de orientalizare, cu mai multe etape, începând din preistorie.

În capitolul VI (*Orpheus: Name and Function*) autorul și-a propus mai întâi o interpretare etimologică a lui Orpheu ca nume, după analiza fonetică a diferitor teorii, ajungând la concluzia că numele Orpheu (*phi*) a fost probabil *orweu* în transcrierea fonetică, luând în calcul și analiza pentru *orbho*, considerat pre-indoeuropean, ultimul susținut și de evidențe mitico-religioase. Și de această dată A. Poruciuc pornește de la premiza împărtășită și de alți autori că religia greacă are la bază mai multe rădăcini, astfel încât și Orpheus, personaj complex, combină trăsături ce provin atât din substratul indoeuropean cât și din cel egeo-anatolian. În analiza prezentată se pune accent pe latura de mediator a lui Orpheus între cele două lumi, făcător de minuni, legat de șamanism (readucerea lui Eurydice), ce reflectă influențe nomade nord-pontice. Corespondența etimologică între numele lui *Orpheus* și cuvintele *rob* din bulgară, albaneză sau română, bazate pe *orbho*, legate de calitatea lui Orpheus de sclav al lui Apollo, ar indica după autorul volumului transferul acestei calități/denumiri în creștinism la devotații lui Isus.

În ceea ce privește aspectul *Orpheu și indo-europenizarea*, autorul este de părere că evoluția sa

trebuie văzută prin prisma acestui proces, constatându-se mai multe etape, ce se încheie pe de o parte cu asimilarea unor elemente în creștinism sau în folclor. El precizează că sincretismul lui Orpheu este evident în structura numelui său, reflectând o rădăcină proto-indo-europeană, *orbho* și una autohtonă, mediteraneană, reflectată de sufixul *eus* (prezentă în termenii grecești și în unii latini, probabil preluat din etruscă), autorul văzând o latură etruscă și una probabil scitică de dezvoltare.

Continuând problematica din capitolul anterior, în capitolul VII (*Folk-Orphic Survivals and Christianized Variants*), A. Poruciuc are în vedere supraviețuirea unor elemente orfice, de fapt mult mai vechi (euro-siberiene și apoi oriental-mediteranene) și transmiterea lor producțiilor populare. Sunt discutate și analizate câteva elemente orfice, izvorul și chiparosul (bradul), drumul din dreapta, setea decedaților, reflectate de cântece funerare/bocete, *Zorile și Cântecele bradului*, din Oltenia, Banat și sudul Transilvaniei, zone ce reflectă calea neolitizării și se înscriu în lumea *vechii Europe*. După părerea sa acest orfism folcloric, reflectă o continuitate în civilizația rurală. Unele bocete demonstrează și intervenția unor elemente mai târzii, creștine, sau suprapunerea unor fragmente din diferite cântece ritualice (zâna bătrână înlocuită de Maica Domnului/Sf. Maria; bradul înlocuit de mărul lui Sf. Petru; San Medru /Sf. Demetrios, ce amintește de Demetra grecilor). Capitolul se încheie cu o analiză etimologică a *brad*-ului, de unde se trage concluzia că, numele grecesc, albanez, român reprezintă variante ale unei denumiri autohtone, paleo-balcanice, legate direct sau indirect de numele semitic ale chiparosului. Nu au fost uitate nici ritualurile arhaice unde bradul este amintit, care atestă că în Balcani simbolismului funerar al coniferelor/bradului se poate lega de tradițiile genetice cu Orientul Apropiat. După A. Poruciuc, bradul funerar este inseparabil de cel cosmic din bocete, care conține elemente orfice și că ambele au la bază tradiții preistorice.

În final, *Instead of an Epilogue*, autorul menționează intenția sa de a stabili prin această lucrare o metodă hermeneutică de analiză ca cea dorită de M. Eliade (cu o analiză apropiată de cea a analizei textelor scrise) pentru cântecele și dansurile rituale. El a sugerat astfel noi modalități de apropiere spre „*înțelegerea originală a producțiilor folclorice, concepute în timpuri imemorabile, traduse din idiomurile autohtone în altele noi și înregistrate abia după milenii*”. Din punctul nostru de vedere scopul a fost atins, iar cei care au citit cu atenție și au înțeles legăturile între personajele prezentate cred că așteaptă cu interes și cel de al doilea volum. În ceea ce privește abordarea arheomitologiei, cred că este un subiect mai delicat și el presupune o inițiere, ceea ce volumul de față realizează cu succes, la fel ca și alte câteva volume publicate recent de același institut.